

ناامنی آبی: تهدید بزرگ ایران

به قلم مصعب الآلوسی (/fa/experts/msb-alalwsi/)

۱۰ ژوئن ۲۰۲۲

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/water-insecurity-irans-formidable-threat

(ar/policy-analysis/khtr-kbyr-yhdq-bayran-andam-alamn-almayy/)

درباره نویسنده

مصعب الآلوسی (/fa/experts/msb-alalwsi/)

دکتر مصعب الآلوسی پژوهشگری است که در مورد مسائل مربوط به عراق، ایران و گروه‌های مسلح شیعه تحقیق می‌کند و از نویسندگان انجمن فکره است.

تحلیل کوتاه

چندین دهه است که دولت ایران نتوانسته مساله کمبود آب کشور را حل کند و این کمبود باعث آشوب‌های اجتماعی شده که در صورت ادامه مشکل تشدید خواهد شد

از زمان برگزاری تظاهرات علیه کم‌آبی در ایران در تابستان ۲۰۲۱ (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57873405>) دولت به طور فزاینده‌ای در برابر مسئله کم‌آبی بی‌دفاع شده و با تنش‌های داخلی تدریجی مواجه بوده است. سیاست‌های کوتاه‌بینانه دولت ایران در قبال امنیت آبی کشور بسیار زیانبار بوده و با افزایش جمعیت و گرم شدن زمین بدتر شده است. به این ترتیب فشار بیشتری در زمینه دسترسی به آب در شهرهای مختلف ایران وجود دارد و این مشکل روز به روز عمیق‌تر می‌شود.

چه در ایران زمان شاه و چه در ایران بعد از انقلاب، حکومت‌ها توجه کافی به این تهدید وجودی نداشته‌اند. برعکس سیاست دولت ایران در زمینه آب از نظر استراتژیک نتیجه معکوس داشته است. سوءمدیریت دولت بر منابع آبی کشور در ترکیب با عوامل دیگر تشدید خواهد شد. گرمایش زمین و رشد جمعیت مشکل دسترسی به آب را وخیم‌تر می‌کند و می‌تواند باعث ناآرامی‌های اجتماعی شود. امروز ایران شاهد تظاهرات متعددی در شهرهای مختلف کشور در واکنش به کمبود آب است. روندی که بحرانی‌تر خواهد شد و چالشی عظیم برای دولت و جامعه ایران خواهد بود.

در چند دهه گذشته هیچ کدام از دولت‌های ایران توجه کافی به امنیت آبی نکرده‌اند. به عنوان مثال دولت ایران در زمان شاه بر رشد کشاورزی متمرکز بود که این کار باعث مصرف حجم زیادی از آب شد. نتیجه این سیاست تخریب نظام آبی قنات‌ها ([http://jpinyu.com/wp-](http://jpinyu.com/wp-content/uploads/2020/08/JPI-Spring-2020_Tehran%25E2%2580%2599s-Water-Crisis-Bad-Luck-or-Poor-Management_Isabella-Nemer-Remor.pdf)

[content/uploads/2020/08/JPI-Spring-2020_Tehran%25E2%2580%2599s-Water-Crisis-Bad-Luck-or-Poor-Management_Isabella-Nemer-Remor.pdf](http://jpinyu.com/wp-content/uploads/2020/08/JPI-Spring-2020_Tehran%25E2%2580%2599s-Water-Crisis-Bad-Luck-or-Poor-Management_Isabella-Nemer-Remor.pdf)) بود که هزاران سال قدمت داشت و نیز عامل مهاجرت روستاییان به شهرها شد که فشار زیادی بر مراکز شهری وارد کرد. بعد از انقلاب نیز اوضاع چندان بهتر نشد. دولتی که پس از انقلاب ۱۹۷۹ روی کار آمد به جای محدود کردن مصرف آب حداکثر استخراج آب (https://www.researchgate.net/publication/260567292_Pricing_irrigation_water_for_drought_adaptation_in_Iran) را در اولویت قرار داد. اگرچه مشکل آب تا حدی به تحریم‌های اقتصادی علیه این کشور مرتبط است اما همان‌طور که دولت ایران می‌گوید علت اصلی آن نیست. درگیری ایران با جامعه جهانی در پس از انقلاب باعث شد تا از تکیه بر سایر کشورها برای تامین محصولات کشاورزی اساسی خودداری کند و در عوض بکوشد خودکفا شود.

به علاوه قوانین تصویب شده دولتی باعث استخراج بیش از حد آب و سوءاستفاده از آن شد. حقوق استفاده از آب‌های زیرزمینی منوط به مالکیت زمین است و به مالکان این امکان را می‌دهد تا پس از دریافت مجوز ([https://www.water-](https://www.water-alternatives.org/index.php/alldoc/articles/vol11/v11issue3/461-a11-3-14/file)

[alternatives.org/index.php/alldoc/articles/vol11/v11issue3/461-a11-3-14/file](https://www.water-alternatives.org/index.php/alldoc/articles/vol11/v11issue3/461-a11-3-14/file)) و بدون نظارت کافی دولت هر قدر بخواهند از چاه‌های خود آب استخراج کنند. به گفته محمد حاج رسولی‌ها مدیرعامل شرکت مدیریت منابع آب ایران نزدیک به ۳۲ هزار حلقه چاه غیرمجاز (<https://financialtribune.com/articles/energy/98887/dilemma-of-illegal-water-wells>) وجود دارد و سالانه بین ۱۳ تا ۱۴ هزار حلقه چاه غیرمجاز پلمب می‌شود. هزینه آب یکی دیگر از علت‌های سوءاستفاده از آب است. به عنوان مثال علی اصغر قانع معاون برنامه‌ریزی و توسعه شرکت مهندسی آب و فاضلاب کشور گفته است (<https://financialtribune.com/articles/energy/50719/iran-australia-sign-water-management-mou>): هر متر مکعب آب در مناطق شهری برای دولت ۱۰ هزار ریال هزینه دارد اما دولت فقط ۴ هزار ریال از مصرف کنندگان دریافت می‌کند.

تغییرات اقلیمی و همچنین رشد جمعیت نیز به شکل تعیین‌کننده‌ای بر عرضه و تقاضای آب تأثیر منفی داشته است. تحقیقات مربوط به بارندگی‌ها در ایران

نشان می‌دهد که میزان بارندگی در این کشور در طی پنج دهه گذشته

(https://www.researchgate.net/publication/215979198_Rainfall_trends_analysis_of_Iran_in_the_last_half_of_the_twentieth_century)

در حال کاهش بوده است. این امر به‌ویژه از این جهت حائز اهمیت است که بارندگی در ایران در همه مناطق یکسان نیست و نابرابر است و باران منبع اصلی تامین آب است. دامنه بارندگی بین ۵۰ میلی‌متر در برخی مناطق کویری و ۱۶۰۰ میلی‌متر در حوضه آبریزی دریای خزر متغیر است. به علاوه به ۷۰ درصد از زمین‌های خشک (5) (<https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-90-481-2776-4>) تنها ۴۳ درصد از میزان بارندگی می‌رسد. میانگین بارندگی در ایران ۲۵۰ میلی‌متر در سال

(https://www.researchgate.net/publication/311619392_The_Effects_of_Water_Crisis_on_Food_Production_in_Iran) است که تقریباً یک سوم متوسط بارندگی جهان است ولی دو سوم آن هم به دلیل تبخیر از دست می‌رود.

عرضه آب نیز تحت تأثیر رشد جمعیت است. رشد جمعیت در ایران در قرن گذشته یکی از علل اصلی کم‌آبی بوده است. با رشد جمعیت میزان مصرف آب هم افزایش یافته است بدون اینکه جامعه نسبت به محدودیت منابع آبی کشور آگاهی کافی داشته باشد. جمعیت ایران در قرن بیستم شش برابر شد: نرخ رشد جمعیت در آغاز قرن ۲۰، ۱۰ درصد بود و بین سال‌های ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۶ به ۱۹٪ درصد (<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000138521>) افزایش یافت. حکومت ایران پس از انقلاب بدون توجه به امنیت آبی رشد جمعیت را تبلیغ کرد. پیش‌بینی می‌شود که جمعیت ایران به ۹۲ میلیون نفر برسد. در حالی که میانگین مصرف سرانه آب باید ۱۵۰ تا ۱۷۵ لیتر در روز باشد میزان متوسط مصرف آب ۱۱۵ تا ۲۰۰ لیتر است. (https://www.researchgate.net/publication/336827820_Water_Crisis_in_Making_in_Iran) بیشتر از این مقدار است.

ایران در حال حاضر با آشوب‌های اجتماعی مواجه است که به دلیل کم‌آبی بر شدت آن افزوده خواهد شد. بر اساس گزارش سازمان هواشناسی جمهوری اسلامی ایران ۹۷ درصد (<https://www.reuters.com/article/us-iran-security-water-crisis-idUSKBN1H51A5>) از کشور تا حدودی با خشکسالی مواجه است. به علاوه داده‌ها نشان می‌دهد که ۱۱ کلانشهر ایران (<https://medcraveonline.com/IJH/state-of-water-resources-in-iran.html>) با مجموع جمعیتی بالغ بر ۳۷ میلیون نفر هم‌اکنون با بحران کم‌آبی مواجه اند. از نظر موسسه منابع جهانی ایران از جهت بحران کم‌آبی در رتبه بیست و چهارم دنیا (<http://www.circleofblue.org/2018/middle-east/tehran-faces-crisis-as-irans-water-supply-runs-low>) قرار دارد. اصفهان یکی از استان‌هایی است که بیشتر از بقیه استان‌ها گرفتار کم‌آبی بوده و شهروندان بارها به این خاطر تظاهرات کرده‌اند. به عنوان مثال در سال ۲۰۱۳ کشاورزان اصفهانی با نیروهای امنیتی درگیر شدند (<https://www.reuters.com/article/iran-farmers-idINL6N0BU16F20130302>) و خط لوله انتقال آب به یزد را شکستند. یک سال بعد نیز دوباره تظاهراتی در اعتراض به خشک شدن رودخانه زاینده رود (<https://www.al-monitor.com/originals/2014/09/esfahan-zayandeh-rood-protest-water-crisis.html>) صورت گرفت و در سال ۲۰۱۸ معترضان شعارهایی بر ضد حکومت سر دادند که در جریان آن ۲۵ نفر کشته (<https://www.al-monitor.com/originals/2014/09/esfahan-zayandeh-rood-protest-water-crisis.html>) و ۳۷۰۰ نفر دستگیر شدند.

تظاهرات به خاطر کم‌آبی در استان‌های دیگر نیز برپا شده است. در خوزستان استانی که ۱۶ درصد تولید ناخالص داخلی (<https://iranprimer.usip.org/blog/2020/jul/29/iran%25E2%2580%2599s-challenges-converge-khuzestan>) و ۸۰ درصد از ذخایر نفت برون‌کرانه ای ایران را تامین می‌کند تظاهرات علیه آلودگی و کم‌آبی به اعتراضات ضد حکومتی (<https://www.middleeasteye.net/news/protests-over-pollution-irans-khuzestan-province-national-threat>) تبدیل شد. در آبادان نیز اعتراض دیگری علیه آلودگی و کمبود آب صورت گرفت. نیروهای انتظامی زخمی شدن ۱۱ (<https://www.aljazeera.com/news/2018/7/2/water-shortage-pollution-spark-fresh-protests-in-irans-abadan>) نفر را تایید کردند و گفتند: «مردم معترض به کیفیت بد آب در یکی از مناطق غربی شهر پرتابه‌های انفجاری استفاده کردند و سطل‌های زباله و یک خودرو را آتش زدند».

احتمال خشکسالی در ایران در تابستان امسال بسیار بالاست. در طی دو قرن گذشته میانگین دمای ایران ۲ درجه افزایش (https://www.researchgate.net/publication/336827820_Water_Crisis_in_Making_in_Iran) یافته که چهار برابر بیشتر از میانگین جهانی بوده و به دلیل تبخیر زیاد و نیاز به آب بیشتر برای نباتات باعث تشدید بحران آب در ایران شده است. به این ترتیب دلایل زیادی وجود دارد که امسال یا در آینده نزدیک در انتظار خشکسالی‌های گسترده در ایران باشیم که منجر به آشوب‌های اجتماعی بیشتر شود.

فقدان امنیت آبی خطری است خاموش اما رو به رشد و تهدیدی برای کل ایران که باید به فوریت مورد توجه قرار گیرد. تلاش‌های حکومت ایران برای کنترل کم‌آبی آنقدر ناچیز بوده که قابل چشم پوشی است و نشانه روشنی است از فقدان استراتژی آبی. در نتیجه کم‌آبی صرفاً بر عدم مشروعیت حاکمیت فعلی ایران می‌افزاید. همان‌طور که تظاهرات متعدد در ایران نشان می‌دهد نتیجه این کم‌آبی افزایش تنش‌های اجتماعی و رشد مهاجرت از روستاها به مناطق شهری و افزایش فشار بر شهرهای بزرگ است. ❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Insecurity Prompts Iran's Deceptive Show of Force

٨ ٢٠٢٢ جۆن

Farzin Nadimi

(/policy-analysis/insecurity-prompts-irans-deceptive-show-force)

BRIEF ANALYSIS

The KRG Turns Thirty: The Future of U.S.-Kurdish Relations in Iraq (Part II)

June 6, 2022

Jennifer Gavito ,
Qubad Talabani ,
Bilal Wahab

(/policy-analysis/krp-turns-thirty-future-us-kurdish-relations-iraq-part-ii)

BRIEF ANALYSIS

Rhetoric Meets Reality in Jawlani's Push for Self-Sufficiency

٨ ٢٠٢٢ جۆن

Aaron Y. Zelin

(/policy-analysis/rhetoric-meets-reality-jawlanis-push-self-sufficiency)